

ЧЕТИРИ РАЗЛИЧНИ НАЧИНА ДА БЪДЕМ АБСОЛЮТНО ПРАВИ

УОЛТЪР ТРУЕТ АНДЕРСЪН

Превод от английски: **Силвия Борисова**

Преводът е направен по: Anderson, Walter Truett, Four Different Ways to Be Absolutely Right, in: Anderson, W. T. (ed.), The Truth About the Truth: De-confusing and Re-constructing the Postmodern World, G. P. Putnam's Sons, 1995, pp. 110-116.

Това е моето собствено картографиране на постмодерното общество, посочващо един вид разнообразие, който често бива пренебрегван, когато хората говорят за плурализъм.

В плуралистични общества като нашите съществуват множество различия, както и различни видове различия. Можете да започнете да обсъждате разнообразието чрез изготвяне на списък с различните раси и религии например, но това не ви дава цялостна картина. Можете също да вземете под внимание разликите между мъжете и жените, както и между младите и възрастните. Но наред с това съществуват и различни светогледи – принципно различни начини на мислене и разискване на истината – които пронизват всички горепосочени категории. Прогресивно-ортодоксалният полюсен модел, описан от Джеймс Дейвидсън Хънтър¹, е полезен начин за установяване на това с единствената разлика, че неговото гледище има малко по-сложно название.

В съвременните западни общества са разграничени четири основни светогледа. Хората, които споделят някой от тях, общуват сравнително добре помежду си и не така добре с хората с друг тип светоглед. Всеки светоглед формира в известен смисъл отделна култура в рамките на обществото – със свой собствен език на публичния дискурс и своя собствена епистемология.

Тези четири светогледа са (а) постмодерно-ироничният, който вижда истината като социално конструирана; (б) научно-рационалният, при който истината се

---

¹ Джеймс Дейвидсън Хънтър (р. 1955) – американски социолог, професор по религия, култура и социална теория в департаментите по социология и изследвания на религията в Университета на Вирджиния – бел. прев.

„открива” посредством методическо, дисциплинирано проучване; (в) социално-традиционният, при който истината бива откривана в наследството на американската и западната цивилизация; както и (г) неоромантизмът, при който истината се намира или чрез постигане на хармония с природата, или/и чрез духовно изследване на вътрешния аз. Всеки от тях притежава свой собствен набор от истини и представи какво е истина – къде и как я търсите, как я проверявате или доказвате.

Можем да илюстрираме това мултиреално общество – и да си създадем по-добра представа какво се случва в съвременния свят – с помощта на схемата по-долу, в която стрелките указват общата посока на културната еволюция от предмодерност през модерност към постмодерност:

Постмодерно-ироничният светоглед е представен (в три разновидности) като типа светоглед, ориентиран към бъдещето.

Научно-рационалният и социално-традиционният светогледи представляват консервативни опити за оттегляне назад от времето на постмодерността. Те се мъчат да се придържат към ценностите на модерната цивилизация, която в момента започва да изглежда някак ненадеждна.

Неоромантизмът – изразен в множество форми на духовността Ню Ейдж и радикалният енвайроментализъм – е дори по-силно ориентиран към миналото: неоромантиците отхвърлят както постмодерна, така и модерна и копнеят за една фантазирана златна ера преди индустриалната революция и Просвещението.

Тъй като животът по фронтовите линии на постмодерността все пак е толкова разнообразен и изменящ се, постмодернистите предпочитат да не го отъждествяват с една единствена група. В схемата са изведени три подгрупи – специфични начини, по които хората се потапят в един свят, в който истината бива не откривана, а създавана: тези три типа постмодерни изследователи не си приличат много по външен вид, но споделят еднаква готовност да виждат реалността като социален конструкт.

Първата група е съставена от хора, активно ангажирани в мислене и живот в конструктивисткия тип светоглед. Сред лидерите ѝ са философи от ранга на Ричард Рорти и Томас Кун; социолози на познанието; символни антрополози; конструктивистки ориентиран когнитивни учени, психолози и

психотерапевти; конструктивистки насочени жени и теоретици на феминизма; както и либерални теолози. Вероятно не бихте разпознали някого от тях на улицата, нито пък бихте забелязали нещо скандално постмодерно в начина, по който се обличат или държат. В това отношение те приличат на „себеактуализиращите се” субекти на Ейбрахам Маслоу, които са склонни да изглеждат по общоприетия начин. „Вътрешното им отношение – пише Маслоу – обикновено се изразява в това, че при тях е без особено значение в чий народен бит съществуват, за тях едни правила за движение са не по-лоши от други – макар и да помагат животът да върви гладко, те не са толкова съществени, та да се прави въпрос от това”².

Втората и далеч по-многочислена група се състои от хора, които съумяват да се движат с лекота по гребена на културната промяна, без да се интересуват много-много от абстрактни идеи или от някакъв самосъзнателен „постмодернизъм”. Това са постмодерните играчи и тяхната ирония е по-скоро нагласа или чувствителност, отколкото интелектуална позиция. Те се ровят безразборно из културните форми, играят си на всевъзможни комбинации с парченцата от нашето пъстро наследство. Измислят нови религиозни ритуали, съчетават фолклорна музика с хард рок, тънат в носталгия по 50-те или 60-те години. Изследват виртуалната реалност, смятат облеклото за костюм и се чувстват точно като у дома си в тематичните паркове.

Третата група включва нихилистите на постмодерната епоха, хората, които виждат, че съществуват множество разноречиви вярвания в света и заключават, че тъй като не е възможно всичко от това да е истина, то всичко от това е фалшиво. Логически справедлива позиция, ако се замислите върху нея. Този нов нихилизъм е най-очевиден в субкултурите на пънк-рока, където иронията е мрачна и тежка. В него можете да чуete песни, крещящи открито незачитане на общоприетите вярвания и прегръщащи удоволствието или болката на настоящия

---

² Abraham Maslow, “Self-Actualizing People”, in G. B. Levitas, ed., *The World of Psychology*, Vol. 2 (New York: George Braziller, 1963), p. 548. I don't mean/не възнамерявам да класифицирам Маслоу като постмодерен психолог; неговото разбиране за аза е в доста по-голяма степен неоромантично. [Цит. побълг. превод: Маслоу, Ейбрахам. *Мотивация и личност*. София: Кибера, 2001, с.270 – бел. прев.]

миг – и ако не друго, по техен си начин поне заслужават доверие. Нихилистите предлагат ярък пример за това, което тревожи традиционалистите във връзка с постмодерността, и предричат, че то трябва неизбежно да доведе до отчуждение, хедонизъм, подиграване и презрение на масовото общество.

Научно-рационалистичната култура е най-силно застъпена в академията и науките, но нейните представители са навсякъде. Можете да откриете идеите ѝ изложени в списания като *The Skeptical Enquirer* и *The Humanist* – бдително на пост срещу неубедителната ирационалност във всичките ѝ форми; изгаряща от нетърпение да разобличи измамниците и сметкаджиите сред фундаменталистите, астролозите, телепатите и изцелителите на вярата. За един порядъчен научен рационалист основните източници на злото в света са посредственото мислене и липсата на уважение към неоспоримите факти. Ако искате да видите научно-рационалистичната култура в действие, отбийте се някой път на ежегодния конгрес на Комитета за научно изследване на твърденията за паранормалното (CSICOP).

Искате ли да намерите ясно изложение на социално-традиционната гледна точка, потърсете *Затварянето на американския ум*, нашумялата книга на Алън Блум отпреди няколко години³. Книгата представлява диатриба срещу релативизма, който по мнението на Блум е отнесъл умовете на младите и водещата част от академичната общност. Той настоява за преоткриване на класическите истини, заложили във великите литературни и философски традиции, и поглеждайки назад във времето, вижда в петдесетте години интелектуален златен век, разрушен от своя страна от подронената интелектуалност на шестдесетте⁴. Идеята на Блум за това от какво се нуждаем обаче в никакъв случай не е сух научен рационализъм, а по-скоро изследване на богатството на западната цивилизация: родоначалниците, философите, Шекспир, Микеланджело и най-вече – мъдреците на древна Атина.

---

³ Алън Блум (1930 – 1992) – американски философ, известен с критиката си на съвременното американско висше образование – бел. прев.

⁴ Allan Bloom, *The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students* (New York: Simon & Schuster, 1987), pp. 320-22.

Научно-рационалната и социално-традиционната култури са здраво обвързани – в едно на моменти свадливо съвместно съществуване – като властовата структура. Официалните преобладаващи насоки на реалността следва да бъдат открити именно тук. Техният съюз се нарушава от такива полемик като дебата между еволюционизма (крайъгълен камък на научния светоглед) и креационизма (упорит остатък от онова, което някога е било насъщнтата вяра на западната цивилизация) – но като цяло научният рационализъм и социалните традиции се подкрепят взаимно. Тяхната взаимнообвързаност формира двойния стълб на модерната цивилизация, а основната им позиция се заключава в това, че центърът може да бъде поддържан – при това дяволски добре.

Така че в случай, че се стремите да станете президент на Съединените щати, ще направите добре, ако демонстрирате, че личността и навиците ви са здраво вкоренени в традиционната американска култура. Играйте като бял семеен мъж от средната класа и се появявайте в църквата от време на време. Не искате да ви смятат за твърде постмодерен или твърде неоромантичен: не казвайте публично, че според вас истината е социално конструирана. Ако медитирате, пазете това в тайна. Ако искате да спечелите спор, дайте на хората да разберат, че вашето кредо е подкрепено с научни открития. Числата вършат особено добра работа. Дори религиозните фундаменталисти си служат с наука, когато това е възможно, за да „докажат” правдивостта на техните вярвания; това е *lingua franca*⁵ на публичния дискурс, говорен (макар и с различни акценти) от всички групи.

Но въпреки че научният рационализъм и социалната традиция държат голям дял от политическата и социалната власт, те не проявяват кой знае каква жизненост или креативност. Модернизмът, както отбелязва Юрген Хабермас, е господстващ, но мъртъв. Ако искате да търсите признаци на живот, е по-вероятно да ги откриете някъде навън в покрайнините на постмодерността или пък сред неоромантиците.

Разцветът на неоромантичката култура през последните години не е нищо твърде необичайно. Тя очевидно е изразява не само дълбоко разочарование от модерната цивилизация, но също и нежелание да поеме на плещите си

---

⁵ Прен. „универсален език” – бел. прев.

несигурностите на постмодернизма. Притежава голяма част от чертите на ранния романтизъм – благоговението пред природата, заниманието с личностното развитие, граничещо с нарцисизъм, мистичността на благородния дивак – но всички те се проявяват в много по-осъвременени форми: енвайронментализъм, духовност, филми като *Танцуващия с вълци*.

Различията между тези разновидни култури се проясняват, когато приложите техните начини на мислене по специфични въпроси. Вземете например проблема за аза. Как откривате своя истински аз? Съществува ли въобще подобно нещо? За неоромантика безспорно съществува – и става въпрос не за друго, а за истинския *вътрешен* аз, нещо, което бихте могли да откриете посредством медитация или интроспекция. Научният рационалист ще даде тъкмо противоположни напътствия: огледайте се около себе си, за да откриете истината – обективните факти – за това що за човек сте; идете при експерт, направете една купчина тестове и ще се домогнете до действителния си аз – до вашата личност, интелигентност, наклонности – на компютърна разпечатка.

За социалния традиционалист истинският аз следва да бъде открит в обществото, специфично за различните социални роли: вие „ставате някой” в процеса на адекватно изпълняване на ролите, които вашата култура е институционализирала, които великите хора са създали за вас в миналото и които другите уважават и разбират: лекар, адвокат, държавник, предприемач, съпруг, съпруга.

За постмодерния типаж няма истински аз. Независимо какво разбирате под това название, то е просто моментното отражение на телесни състояния, на обкръжаващата среда, на всички нововъведения в културата, представи за това какво може или трябва да бъде азът – както и на езика, който ползвате. Азът губи смисъла си извън контекста, в който е положен. Кенет Гърджън⁶ пише: „След като азът като значима реалност е погребан завинаги и азът се конструира и реконструира в многобройните контексти, стигаме в крайна сметка до стадия на аза като *съвкупност от отношения*. Нашето чувство за индивидуална автономия открива пътя към реалност на задълбочена взаимозависимост, в

---

⁶ Кенет Гърджън (р. 1935) – американски психолог и професор в Суортмор Колидж – бел. прев.

която отношението е това, което конструира аза.”⁷ Конструктивистите не са крайно заинтересовани от беседите върху противоречията между индивидуализма и общността, защото за тях не съществува такова нещо като индивид; и ако ги притиснете достатъчно, откривате, че далеч не са сигурни, че реално има и такова нещо като общност – ако под общност имате предвид един единствен социален контекст, който абсолютно потъпква всички останали социални контексти, с които сме ангажирани в хода на един ден или за цял живот.

Конструктивистите смятат, че ролите са удачни и полезни средства за сработването на обществото и за създаването на чувство за идентичност у хората, но сигурно ще ви напомнят, че всички роли са предметени социални поведения. Измислили са ги хора, а понякога други хора е нужно да ги обновят или дори захвърлят.

Постмодерните играчи базират себепреценката си повече върху начина на живот, отколкото върху социалната роля, което до известна степен обяснява тяхното непостоянство. Ролите могат да съществуват в продължение на десетилетия, дори векове, без да се изменят кой знае колко; начините на живот обаче идват на мода и си отиват и рядко надживяват хората, които са ги приели. Повечето хипита от 60-те години например все още са тук; просто не са вече хипита. Междувременно субкултурата на пънка изглежда се разраства с изобилие от нови начини на живот със специфики и нюанси, които външните хора не схващат и дори не могат да отчетат.

Това картографиране на четирите начина бе резултат от многобройните семинари, които проведох с различни групи хора и в хода им очертахме много кръгове от въпроси – международна политика, схващания за природата, възгледи за етиката и морала, – както си ги представят хората от различни светогледи. Забелязахме, че културните войни не са проста поляризация между две групи. Точките на конфликт имат различни координати по различните въпроси.

---

⁷ Kenneth Gergen, *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life* (New York: Basic Books, 1991), p. 147.

Картата е полезен конструктор, но е хубаво да се напомнят няколко неща: едното е, че това е само един конструктор, начин на виждане на света. Картата не е територията. Другото е, че територията – западната цивилизация в последните години на двадесети век – не стои неподвижна. Почвата не е твърда под ничии крака.

С поставянето на постмодерните типажи на водещата позиция давам да се разбере, че те са вълната на бъдещето, хората, които искате да изучавате, за да видите накъде отива светът. Именно това е, в което вярвам и искам да споделя, но не смятам, че това значи с лека ръка да се отхвърлят ценностите на останалите светогледи. По някакъв начин всички ние сме постмодерни – всички се движим в един нов и твърде различен свят. И започвам да вярвам, че ключът към оцеляването и успеха в този свят не е просто в това да се превърнем в добри конструктористи – а е свързан със способността да бъдем многоезични. Функциониращият човек в постмодерния свят трябва да бъде способен да мисли рационално и да разбира науката, да оценява и да се ползва от социалното наследство, както и да пие от кладенеца на екологичното и духовното чувство, изкопан от неоромантизма.

Веднъж, догато провеждахме дискусия по тази тема, някой каза: „Това, което разглеждаме тук, не е просто карта на културата – това е карта на ума.”

Кое то тя, разбира се, е. Културата и съзнанието винаги се отразяват взаимно и умът на всеки човек, живеещ в едно съвременно общество, трябва да има известен достъп до всеки от четирите типа светогледи. Различието се състои в това кой от тях преобладава и с каква степен на лекота можете да подмените един светоглед с друг. Някои хора изглеждат изцяло отдадени на един начин на разбиране на истината, дълбоко застрашени от останалите и потискащи собствените си наклонности към странстване из забранените светове на постмодернизма или неоромантизма. Други от нас изглеждат в доста по-голяма степен многоезични.

Вярвам, че това, което се случва сега, не е просто някакъв моден постмодернизъм, който завладява света и заличава културите на рационализма, традицията и романтизма. По-скоро вътрешният глас на постмодерния ироник се превръща в част от психологическия характер на всеки от нас. Докато това се

случва, хората, често без изобщо да осъзнават, си вършат работата по тънко доловим различен маниер. Ако се научим да се вслушваме в онзи глас по конструктивен (и конструктивистки) начин, той се превръща в пътеводител за живота в днешния свят на множество светогледи.